

משפחה שהיתה כת קראית

יוסף טובי

משה גיל, התסתרם — המשפחה והכת. המכון לחקר התפוצות, מפעל 'מורשת' לחקר יהדות המזרח, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב 1981, 116 עמ'.

הביניים (לונדון 1937). אבל פרופ' משה גיל, מחבר הספר שלפנינו, בחן מחדש ואף פירסם לראשונה תעודות חדשות מאוספי הגניזה, שעניינן משפחת התס-תרים (עמ' 67-95).

עניין מיוחד בפרק הקצר (עמ' 59-63), המוקדש לשאלת זהותם הכיתתית של התסתרם. ראשוני החוקרים של משפחה זו נחלקו ביניהם, אם בניה היו קראים. פוזנאנסקי קבע בפשיטות — שהיתה קראית, ובעקבותיו הלכו חוקרים מאוחרים, כגון גויטיין, ואילו מאן החזיק בדעה שהמשפחה היתה רבנית. גיל מצטרף לדעת פוזנאנסקי, ומחזק אותה בידיעות נוספות שהביא ממקורות הגניזה. אך למעלה מכך מתברר, על-פי דברי החכם הקראי יעקב אלקרקסאני, כי התסתרם היוו כת בפני עצמה בתוך הקראות, שהמאפיין אותה הוא היותה מחמירה יותר מן הקראים הרגילים בעניינים רבים, מתוך שהסתייגה מן הפרשנות העצמאית של דברי המקרא, וטענה שיש בכך הסתמכות רבה מדי על השכל, המרחיקה מן הדת. לכך מוסיף פרופ' גיל פרטים חשובים מדפי הגניזה, הבאים לאשש את דבריו של קרקסאני.

ספר זה מצטרף אפוא לסידרת הספרים והמאמרים הרבים של פרופ' גיל, המעשירים ידיעותינו על החברה היהודית בימי הביניים.

מונוגראפיה קצרה זו, מאת אחד החוקרים המובהקים ביותר של גניזת קאהיר, מתארת את פעילותה של משפחה יהודית, שמוצאה בפרס כמאה ה-11. בני משפחה זו היגרו למצרים לרגל מסחרם, שכן בקאהיר היה המרכז המסחרי החשוב ביותר באותם ימים באגנו המזרחי של הים התיכון. חשיבותה של המשפחה חורגת הרבה מעבר לפעילותה הכלכלית הענפה, שכן שניים מהם, אברהם וחסד, בני ישראל (סהל), היו מעורבים הן בחיי הקהילה היהודית בפוסטאט (קאהיר), והן בחיי החצר הפאטמית, ושימשו בתפקידיים רבים ונכבדים. מעמדה החשוב של משפחה זו, אף מחוץ לתחומיה של הקהילה היהודית במצרים, הביא לכך שבמקורות ערביים נשתמרו פרטים רבים יחסית על תולדותיה, דבר נדיר למדי בספרות הערבית, שאינה נוטה לתת דעתה על היהודים; זאת לבד משפע המקורות היהודיים שנשתמרו בגניזה, הן מתחומי הפעילות הכלכלית והן מתחומי הפעילות הקהילתית, כדמותם של מכתבים מסחריים, מכתבי-בקשה, שירי תהילה, כתבי משפחה וכיוצא באלו. המקורות הללו בחלקם כבר נתגלו ונדונו על-ידי חוקרים בעבר, בהם פוזנאנסקי, מאן ובמיוחד פישל, שהקדיש לשני האחים הנ"ל פרק בספרו האנגלי על מעמדם הכלכלי והמדיני של היהודים בארצות האסלאם בימי-